

Березняк Василь Сергійович,
старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н., с.н.с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 304 КК УКРАЇНИ, У ЧАСТИНІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПИЯЦТВО

Одним з дієвих заходів запобігання слід визначити положення ст. 304 КК України, що передбачають кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. У 2008 р. дану статтю доповнено частиною 2, яка передбачає посилену кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність з боку батьків, опікунів, піклувальників або осіб, які їх замінюють. Внесення таких змін зумовлено, перш за все, складною криміногенною ситуацією в аспекті втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність зазначеною категорією осіб, що, у свою чергу, підвищує ступінь суспільної небезпеки таких дій.

Об'єктивну сторону даного злочину характеризує дія у вигляді втягнення неповнолітнього у злочинну або антигромадську діяльність. Під антигромадською діяльністю законодавець визначає: пияцтво, жебрацтво, азартні ігри та бродяжництво, що у своєму розумінні ототожнюється зі злочином. При застосуванні даної норми на практиці виникають деякі протиріччя з приводу визначення меж кримінальної відповідальності за вчинення названих дій, адже рівень їх суспільної небезпеки є різним, у зв'язку з чим кримінальна відповідальність за ці дії має відрізнитись. Окрім цього, втягнення неповнолітніх в антигромадську діяльність (пияцтво, жебрацтво, азартні ігри) полягає у систематичному впливі на неповнолітнього дорослої особи, а втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність – наявністю хоча б одного відповідного факту [1, с. 383].

Для кваліфікації вчиненого не має значення поведінка неповнолітнього до втягнення його в злочинну або в іншу антигромадську діяльність, а також використання для цілей паразитичного існування. Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні хоча б однієї з дій, зазначених у ст. 304 КК – втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, проституцією, азартними іграми, а так само їх використання для цілей паразитичного існування. Потерпілим може бути й один неповнолітній, тобто особа, якій не виповнилося 18 років.

Вживане в диспозиції ст. 304 КК поняття «втягнення ... у злочинну діяльність» характеризує можливу різноманітність злочинів, а не їх множинність у кожному конкретному випадку. Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність полягає в діях дорослої особи, пов'язаних із

безпосереднім психічним чи фізичним впливом на неповнолітнього і вчинених з метою викликати в нього прагнення взяти участь в одному чи кількох злочинах. Втягнення передбачає всі види фізичного насильства і психічного впливу: переконання, залякування, підкупу, обману, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших нищих спонукань, пропозиції вчинити злочин, обіцянки придбати або збути викрадене, давання порад про місце й способи вчинення або про приховання слідів злочину, розпиття спиртних напоїв із неповнолітнім з метою полегшити схилення його до вчинення злочину тощо.

Втягнення неповнолітнього у злочинну або іншу антигромадську діяльність передбачає ініціативу і поведінку винного, пов'язану з впливом на неповнолітнього для залучення його до участі в злочині як співвиконавця, посібника або схилення його до вчинення злочину.

У випадках, коли втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність супроводжувалось заподіянням тілесних ушкоджень, побоями, погрозами вчинити вбивство або іншими діями, що утворюють самостійний склад злочину, відповідальність має наставати за сукупністю вчинених злочинів – за ст. 304 та відповідною статтею Кримінального кодексу про злочини проти особи.

У широкому значенні під пияцтвом прийнято розуміти непомірне вживання спиртних напоїв. Поняттям «пияцтво» в літературі охоплюється як систематичне, так і в одиничних випадках вживання спиртного у великих дозах, що приводить до стану помітного сп'яніння [2, с. 21].

Під втягненням у пияцтво слід розуміти умисне схилення неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичного вживання спиртних напоїв, збудження у нього такого бажання (спільне вживання спиртних напоїв, умовляння їх вжити, пригощання ними, дарування, розрахунок ними за виконану неповнолітнім роботу тощо). Систематичність утворюють не тільки епізоди безпосереднього втягнення такої особи до вживання спиртних напоїв, а й втягнення до вживання напоїв через їх придбання, дарування і вчинення інших дій, спрямованих на спонукання, або саме примушування до вживання спиртних напоїв. Спиртними напоями є горілка, спирт, коньяк, лікер, самогон, вино тощо.

Той факт, що неповнолітній, незважаючи на такі дії, не вживав спиртних напоїв, так само як і ступінь його сп'яніння, на кваліфікацію дій винної особи не впливають. Обов'язковою умовою визнання таких дій злочинними має бути систематичність їх вчинення, тобто не менше трьох разів. При цьому повинно мати місце втягнення в пияцтво того самого підлітка. Тому одноразова дія, у тому числі вживання спиртних напоїв з кількома підлітками, не утворить систематичності. Поодинокий випадок доведення неповнолітнього до стану сп'яніння тягне адміністративну відповідальність за ст. 180 КУпАП [3].

Водночас не виключено замах на втягнення неповнолітнього у пияцтво, коли винний не встиг, наприклад, здійснити свій задум на неодноразове

споювання неповнолітнього з незалежних від нього обставин.

Злочин має місце при неодноразовому споюванні одного і того ж неповнолітнього. Одночасна випивка з кількома підлітками неодноразовості дій не утворює, залишаючись в рамках разового випадку. Так, *судова колегія Полтавського обласного суду перекваліфікувала зі ст. 208 на ст. 208-1 КК України 1960 р. дії вихователя профтехучилища К., який одночасно споїв трьох учнів училища*. Різночасне споювання різних неповнолітніх також не можна кваліфікувати за ст. 304. Однак цей злочин має місце в тих випадках, коли учасником організованих дорослим групових випивок неодноразово є один і той самий неповнолітній [4, с. 628].

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, що досягла 18 років. «Втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, вчинене службовою особою, яка при цьому зловживала владою чи службовим становищем або перевищила владу чи службові повноваження, за наявності до того підстав кваліфікується за статтею КК, якою передбачено відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, і за відповідною частиною ст. 364 чи ст. 365» (п. 9 постанови ПВСУ від 27.02.2004 № 2).

Можливою є кваліфікація дій певної категорії втягувачів (зокрема опікунів, піклувальників, батьків), які вчинили інші злочинні дії, за сукупністю злочинів, передбачених ст. 304 та ст. 164, 166 чи 167 КК України (п. 9 постанови ПВСУ від 27.02.2004 № 2).

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює, що своїми діями втягує неповнолітнього у злочинну діяльність, у пияцтво, і бажає так чинити. В абз. 2 п. 4 постанови ПВСУ від 27.02.2004 № 2 роз'яснюється, що «кримінальна відповідальність за зазначені дії настає як у разі, коли доросла особа знала про неповнолітній вік стягуваного, так і тоді, коли за обставинами справи повинна була або могла про це знати» [4, с. 629].

Аналізуючи кримінальне законодавство Російської Федерації та Республіки Білорусь, можемо побачити, що відмежування суспільно небезпечних дій у вигляді втягнення неповнолітнього у злочинну та антигромадську діяльність має своє відображення в окремих нормах (ст. 150 та 151 КК РФ та ст. 172 та 173 КК Республіки Білорусь) та у певному колі кваліфікуючих ознак, що обтяжують відповідальність, таких як : втягнення неповнолітніх батьками, опікунами, піклувальниками; вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; втягнення, що вчинюється групою осіб, та втягнення на основі політичного, расистського та економічного підґрунтя. Саме відмежування правових норм та відокремлення їх між собою забезпечить чітку та повну кваліфікацію злочину, пов'язаного з втягненням неповнолітнього у злочинну або антигромадську діяльність.

Доповнення статті 304 КК України у 2008 р. частиною 2 такого змісту: «... ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього» дає можливість зрозуміти, що кваліфікуючі ознаки кримінальної відповідальності є необхідними, а їх більш повне визначення має актуальне

значення для кваліфікації даного злочину. Проте ряд кваліфікуючих ознак в даній статті не враховано. Тут можливо застосувати досвід Російської Федерації та республіки Білорусь в частині передбачення у кримінальному законодавстві кваліфікуючих ознак в ст. 304 і доповнити її такими положеннями: «ті самі дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням насилля або з погрозою його застосування, втягнення неповнолітнього в організовану групу або вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину...». Дане доповнення до ст. 304 КК України надасть можливість більш чітко визначати відповідальність осіб, що втягують неповнолітніх у вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, а також тих, хто втягує їх до участі в організованих групах, тому що вчинення даних злочинів посідає значне місце в офіційній статистиці МВС України серед злочинів загальнокримінальної спрямованості.

Втягнення неповнолітнього у пияцтво передбачає ініціативу і поведінку винного, пов'язану із впливом на неповнолітнього для залучення його до участі в злочині як співвиконавця, посібника або схиляння його до вчинення злочину.

Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність кваліфікується неоднаково, залежно від того, чи було втягнення в злочинну діяльність взагалі, чи вчинення конкретного злочину. Якщо втягнення у злочинну діяльність не пов'язане із вчиненням конкретного злочину, то скоєне кваліфікується лише за ст. 304 КК. В іншому випадку – коли на неповнолітнього справляється вплив з метою домогтися його участі у певному злочині – втягнення набуває одночасно ознак співучасті у злочині.

За статистичними даними, кожен одинадцятий неповнолітній скоює злочинні дії у нетверезому стані. Переважна більшість тяжких злочинів проти особи – навмисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень – вчинено підлітками на ґрунті пияцтва чи наркоманії.

Безсумнівно, втягнення неповнолітніх у пияцтво є суспільно небезпечним, оскільки завдає істотної шкоди суспільству та фізичному і психічному розвитку неповнолітніх. Суспільна небезпека цієї категорії правопорушень ще більше підвищується, якщо для реалізації злочинних намірів особа, яка втягує, має на меті вчинення злочинів за участю неповнолітнього, який перебуває у стані алкогольного сп'яніння.

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальне право України: особлива частина : підруч. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х., 2010. 456 с.

2. Мауленов Г.С. Криминологическая характеристика и профилактика преступлений несовершеннолетних : учеб. пособие. Караганда, 1990. 64 с.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27.02.2004 № 2.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. К., 2005. 848 с.